

LUCIANO WERNICKE

PREČO HRAJÚ FUTBAL JEDENÁSTI

PROTI

JEDENÁSTIM?

STO ZAUJÍMAVÝCH FAKTOV
O NAJOBLÚBENEJŠOM ŠPORTE NA SVETE

IKAR

LUCIANO WERNICKE

**PREČO HRAJÚ FUTBAL
JEDENÁSTI
PROTI
JEDENÁSTIM?**

Preložil Samuel Marec

IKAR

Luciano Wernicke
WHY IS SOCCER PLAYED ELEVEN AGAINST ELEVEN?

Copyright © Luciano Wernicke, 2017 by Luciano Wernicke
Translation © 2025 by Samuel Marec
Slovak edition © 2025 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-575-0198-5

Venované Luisovi.

„Niektorí ľudia sú presvedčení,
že futbal je otázkou života a smrti.
Z takéhoto postoja som veľmi sklamaný.
Ubezpečujem vás totiž, že je oveľa,
oveľa dôležitejší.“

BILL SHANKLY

ÚVOD

Položili ste si niekedy otázku, kde sa futbal zrodil? Alebo prečo majú futbalové mužstvá po jedenásť hráčov? Prečo ich nie je deväť, dvanásť alebo pätnásť? Ako došlo k tomu, že sa zápas hrá 90 minút? V ktorom zápase sa prvýkrát objavil rozhodca? Ako sa v ňom objavili pokutové kopy a bránkové siete? Prečo používame slová ako „chuligán“, „gól“ alebo „derby“? A ako sa zrodili Liga majstrov, turnaj Copa América a majstrovstvá sveta?

Kniha *Prečo hrajú futbal jedenásti proti jedenástim?* ponúka odpovede na rovnú stovku takýchto otázok. Súvisia so zrodom a s vývinom najobľúbenejšieho svetového športu. Čaká vás sto hádaniek, ktoré len tak ľahko nerozlúsknete pomocou Googlu alebo Wikipedie. A sto odpovedí, ktoré sú výsledkom dôsledného pátrania v novinách, knihách a dokumentoch uložených v knižniciach po celom svete.

Futbal sa za stopäťdesiat rokov oficiálnych súťaží stále vyvíjal. Ovplyvnili ho stovky rôznych udalostí,

s ktorými sa pri prvom návrhu všeobecne platných pravidiel v roku 1863 nepočítalo. Nečakané odrazy lopty priniesli zvláštne, priam neuveriteľné situácie. Tie si vynútili zmeny pravidiel. Práve vďaka nim stúpala kvalita konkurencie a samotný futbal sa stal najvyhľadávanejším športom na svete.

V prvotných pravidlách nebola presne stanovená dĺžka trvania zápasu ani počet hráčov v mužstvách. Vôbec sa v nich nespomínal rozhodca. A už vôbec sa v nich nepísalo o bránkových sieťach, pokutových kopoch, žltých a červených kartách. Tie sa objavili až oveľa neskôr. Dnes ich považujeme za bežné a domnievame sa, že boli súčasťou futbalu od samotného začiatku. Za tým, kde sa vzali, sa však skrývajú zaujímavé dôvody, o ktorých si porozprávame.

Táto kniha sa pozrie aj na viaceré pozoruhodné rekordy, posvieti si na niektoré mýty, ako napríklad na 1 279 gólov pripisovaných Brazílčanovi Pelému či na zápas, v ktorom padlo najviac gólov v dejinách. Zoznámite sa aj s mnohými veľkolepými a vtipnými udalosťami a faktmi, napríklad o profesionálnom futbalistovi, ktorý má na konte najviac vypadnutí zo súťaže. O mužstve, ktoré prehralo penaltový rozstrel, hoci všetky pokutové kopy premenilo. O čiarovom rozhodcovi, ktorého vylúčil hlavný rozhodca, o rozhodcovi, ktorý dal červenú kartu sám sebe. A tak ďalej... Predstavíme si aj niektoré neuveriteľné prípady, napríklad hráča, ktorý zo zápasu vylúčil rozhodcu, diváka, ktorého prizvali do reprezentácie a ten za ňu

dal gól, alebo muža, ktorý dal gól... bez toho, aby vôbec vkročil na ihrisko!

Tieto a aj množstvo ďalších hádaniek spolu rozlúskneme práve v knihe *Prečo hrajú futbal jedenásti proti jedenástim?*. Je príjemným a pútavým čítaním a na ihrisko prichádza so vznešeným cieľom – chce totiž futbalových fanúšikov po celom svete prekvapiť a potešiť.

Luciano Wernicke, jún 2022

1

Kde sa futbal zrodil?

Podľa organizácie *Fédération Internationale de Football Association* (FIFA) siahajú korene najobľúbenejšieho svetového športu do starovekej Číny. Za vlády dynastie Han (v 2. a 3. storočí pred našim letopočtom) sa v meste Zibo rozšírila hra známa ako *tsuh kuh* alebo *cchu-tü*.

Jej cieľom bolo umiestniť koženú loptu plnú peria a vlasov do malej siete s priemerom asi 40 centimetrov. Tá bola zavesená vo výške desiatich metrov na bambusovej tyči. Vieme, že účastníci tejto hry – teda prvého známeho športu, pri ktorom dochádzalo ku kontaktu nôh a lopty – mohli loptu posúvať iba pomocou dolných končatín, hrude, chrbta a pliec, nie však rukami ani ramenami.

Podľa štúdie istého britského antropológa sa hra *cchu-tü* mohla zrodiť už dávno predtým, a to dokonca medzi rokmi 2000 až 2500 pred našim letopočtom. Okolo roku 500 nášho letopočtu sa už táto obľúbená zábava stala súčasťou vojenského výcviku vtedajších armád.

Tsuh kuh však nie je jediným starovekým predchodcom futbalu. V Japonsku existovala hra zvaná *kemari*, Gréci mali *episkyros*, Rimania *harpastum* a Aztékovia *tlachtli*. Všetky tieto kratochvile, pri ktorých dochádzalo k presunu lopty pomocou rúk a iných častí tela, sa považujú za predchodcov dnešného futbalu.

No a keď už je reč o hre zvanej *harpastum*, rímsky právnik a spisovateľ Marcus Tullius Cicero v jednom zo svojich diel opísal tragickú smrť istého muža, ktorý skončil s podrezaným krkom po tom, čo lopta cez okno vletela do holičstva a trafila britvu, ktorú mal v osudnom okamihu práve priloženú ku krku.

Loptové hry sa postupne vyvíjali smerom k futbalu, ktorý poznáme z Anglicka. Niektorí odborníci tvrdia, že prvú loptu na územie dnešnej Veľkej Británie priniesli legionári pod vedením slávneho generála Iulia Caesara. Iní sa prikláňajú k o niečo drastickerej verzii. Ako prvá lopta podľa nej poslúžila hlava istého rímskeho vojaka zabitého v boji. Odvážnym Keltom sa totiž podarilo dosiahnuť to, čo dovtedy v Európe len málokomu – dokázali sa ubrániť mocným imperiálnym susedom prichádzajúcim z Večného mesta.

Futbal už vo Veľkej Británii ostal natrvalo. Vďaka postupnému zdokonaľovaniu pravidiel aj schopností hráčov sa práve tam vyvinul až na úroveň samostatného športového odvetvia. Z ostatných loptových hier ostali len spomienky. S výnimkou takých, ako je napríklad *calcio fiorentino*. Táto hra však mala bližšie ku kurióznemu cirkusu, nie k športovému zápoleniu.

V stredoveku aj v moderných časoch sa ľudia vo Veľkej Británii celé stáročia venovali rôznym loptovým hrám. Boli známe ako davový futbal, masový futbal alebo mnohopočetný futbal. Takmer pri všetkých sa používali ruky aj nohy a často proti sebe stáli mužstvá pozostávajúce z dvadsiaticich, päťdesiatich, ba dokonca aj z niekoľkých stoviek účastníkov. Väčšinou išlo o obyvateľov susedných dedín. Bežne okrem toho dochádzalo aj k súbojom medzi mužstvami, ktoré tvorili ženatí a slobodní mužmi. Tieto zápasy sa odohrávali na improvizovaných pouličných ihriskách, v parkoch alebo na poliach oddeľujúcich zúčastnené dediny. Vo všeobecnosti platilo, že neexistovali bránkové tyče a cieľom bolo loptu doniesť alebo dokopať na stanovené miesto – teda k stromu, ku korytu potoka alebo na hlavné námestie jednej z dedín. Tento koníček sa tak v konečnom dôsledku podobal na futbal kombinovaný s ragby.

Medzi podobné masové hry patrili aj takzvaný *royal shrovetide football*. Išlo o brutálny šport, ktorého pravidlá povoľovali pri snahe odobrať loptu súperovi akýkoľvek manéver... teda s výnimkou vraždy. Pri týchto intenzívnych, zároveň však zvyčajne náhodných stretnutiach viedli údery a kopance k početným obetiam na životoch.

V knižnici istého starého kostola v grófstve Northumberland sa našiel aj záznam o nezvyčajnom prípade, ktorý sa v roku 1280 odohral v obci Ulgham. Počas športového stretnutia tam istého hráča dobodal

na smrť jeho súper. A tak máme do činenia s prvým futbalovým zločinom v dejinách.

Tento šport sa tešil medzi bežným ľudom veľkej obľube, ale oficiálne miesta ho až do polovice 19. storočia neuznávali. Starosta Londýna v roku 1314 zakázal zápasy vnútri mestských hradieb, pretože v uliciach a parkoch vyvolávali zmätok. Zapojenie do zápasu sa rovnalo žaláru.

Podľa istého anglického biskupa zo 14. storočia mohlo oddávanie sa tejto zábave „prebudiť mnohé Bohom zakázané zlá“. Kráľ Eduard III. niekoľko rokov nato tento šport „pod trestom uväznenia“ zakázal. Považoval ho totiž za „hlúpu a zbytočnú hru“. Proti tejto obľúbenej kratochvíli, ktorá priťahovala čoraz väčšie množstvo ľudí, vzniklo po celej krajine viac ako tridsať kráľovských a miestnych zákonov.

V roku 1410 stanovil kráľ Henrich IV. pokuty pre ľudí, ktorí „sa venujú nevhodnému správaniu vrátane hrania futbalu“. Ďalší vládcovia sa skôr venovali propagácii iných súťaží, ktoré boli podľa nich „užitečnejšie pre vojnu“, ako napríklad lukostreľby. Opovrhnutie, s ktorým šľachta vnímala hráčov, je citelné aj v Shakespearovej hre *Kráľ Lear* z roku 1608. V štvrtej scéne prvého dejstva chce jedna z postáv, gróf z Kentu, ponížiť sluhu Oswalda, a tak ho označí za „vulgárneho futbalistu“.

Pozoruhodné je, že prvý záznam o futbalovej obuvi máme z roku 1526, keď anglický kráľ Henrich VIII. – známy svojimi početnými manželstvami (počas jeho

vlády sa Veľká Británia rozišla s Vatikánom a vznikla anglikánsku cirkev) – prikázal krajčírom vyrobiť „45 zamatových párov (topánok) a dve kožené futbalové lopty“.

Nie je známe, či sa Henrich VIII. niekedy zapojil aj do samotného futbalového zápasu. Vieme však, že jeho syn Eduard VI. túto hru v roku 1548 opätovne zathol – urobil tak po tom, ako jeden zápas viedol k dohodnutej bitke medzi obyvateľmi dvoch súperiacich mestečiek. O niekoľko storočí, po zrušení celoplošného zákazu, mestská rada v Manchestri zakázala hranie futbalu aspoň v rámci mesta, pretože v dôsledku neho bolo rozbité „množstvo okien“. V Škótsku platnosť zákona, ktorý zakazoval hrať futbal, predĺžili až do roku 1906. Ani to však nezabránilo zorganizovaniu prvého oficiálneho turnaja. Uskutočnil sa v roku 1873.

Vládnuca šľachta s futbalom i naďalej nesúhlasila, ten sa však šírila aj v školskom prostredí. V 16. storočí prestížna londýnska Škola svätého Pavla zdôraznila jeho „kladnú vzdelávaciu hodnotu“ a podporu „zdravia a sily“.

V histórii futbalu aj športu ako takého pritom nejde o bezvýznamný krok. Koncept „športu“ sa dovtedy viazal výlučne na vojenský výcvik. Mimochodom, všetky disciplíny, v ktorých sa súťažilo na starovekých olympijských hrách, vychádzali práve z boja: box, zápasenie, hod oštepom, bežecké preteky a preteky vozov. Niektoré z nich vo výzbroji, so štítom a s ko-

pijou. Na vysokých školách – najmä v Spojených štátoch, Anglicku a vo Francúzsku – postupne vznikali mierumilovnejšie disciplíny, ktoré nemali za cieľ zničiť protivníka. Futbal, ragby, tenis a kriket sú príkladmi hier s jedným spoločným menovateľom: vo všetkých z nich sa totiž udiera výlučne do lopty.

Čas plynul. Školy aj univerzity sa stali ideálnou pôdou na diskusiu o normatívnom vývine tohto športu. A to aj napriek tomu, že každá inštitúcia sa riadila vlastnými pravidlami a predpismi, ktoré sa v mnohom líšili od iných škôl. Futbal sa dlho ukrýval v tieni učební a pivníc. Keď z neho posilnený na duchu aj tele vyšiel, silou svojho šarmu dobyl celý svet.

2

Kedy sa futbal stal futbalom?

Na tejto dlhej ceste zohrali kľúčovú úlohu dve veci. Prvou bola lopta. Výrobu lôpt mali od stredoveku až do polovice 19. storočia na starosti mäsiari. Tí používali volské alebo bravčové mechúre, ktoré nafúkli a pokryli kožou. Takáto lopta – stará 450 rokov, vyrobená z prasacieho mechúra a pokrytá jeleňou kožou – je vystavená v Smithovom múzeu v škótskom Stirlingu.

Podľa jedného írskoho príbehu, ktorý je však skôr legendou ako skutočnou príhodou, vyrábali v roku 1800 lopty na tomto ostrove zo žalúdkov popravených zločincov. Okrem otázky použitých materiálov spočíval problém aj v tom, že takéto lopty neboli veľmi guľaté a na ich ovládanie sa teda nedali používať len nohy.

Nepravidelný tvar nútil hráčov uchopiť loptu do rúk, aby ju mali pri pohybe vpred pod lepšou kontrolou. Skúste si predstaviť, ako hrajú dnešní hráči futbal s ragbyovou loptou. Veľkým pokrokom bolo, keď americký vynálezca Charles Goodyear na Svetovej

výstave v Paríži v roku 1855 predstavil gumenú loptu. Za dokonale tvarovanú a nafukovaciu gumenú loptu získal zlatú medailu. A zároveň vzbudil záujem istého Angličana, ktorý v Londýne riadil továreň na športové potreby.

James Lillywhite si Američanov vynález prispôbil a v roku 1866 vytvoril prvú loptu s označením *Číslo 5*. Mala kožený povrch a rozmermi zodpovedala loptám, ktoré sa na oficiálnych zápasoch používajú dodnes. Práve tento výrobok s takmer dokonalým guľatým tvarom mal napokon rozhodujúci vplyv na hru, ktorá sa teraz už konečne dala hrať aj nohami, a to na akomkoľvek povrchu.

Prečo však Lillywhite svoju loptu označil práve číslom päť? Nebolo to kvôli jej rozmerom, ale preto, že továreň už vyrábala lopty na iné športy, napríklad na kriket, tenis alebo ragby. Futbalová lopta sa stala súčasťou katalógu ako piata v poradí.

Druhou a rovnako dôležitou vecou je bránka. Niektorí historici tvrdia, že prvý zápas odohratý s cieľom dostať loptu do brány sa konal v londýnskom sídle vojvodu z Albemarle, známom ako Clarendon House. Práve tam sa mužstvo pozostávajúce z jeho služobníctva postavilo v roku 1681 proti mužstvu sluhov kráľa Karola II. Pred súbojom na hlavnom nádvorí sídla si hráči uvedomili, že priestor na „masový futbal“ nestačí, a aj múry predstavovali nebezpečenstvo v prípade, že by slúžili ako bránky. Účastníci sa teda dohodli, že ako futbalová bránka poslúži vstupná brá-

na v múre obkolesujúcim pozemok. Na druhej strane plnili rovnaký účel vstupné dvere do domu. Tento zvyk sa neskôr v 18. a 19. storočí uchytil v školách, pretože aj deti používali ako bránky dvere do tried a suterénu.

Keď sa teda technológia spojila s vynaliezavosťou a predmet s cieľom, všetko bolo pripravené na to, aby sa futbal stal futbalom.

3

Kto napísal prvé futbalové pravidlá?

Už zaznelo, že hneď niekoľkí anglickí panovníci futbal zakázali a skôr sa snažili o jeho zánik.

Plameň vášne udržiavali v tých rokoch nažive britské školy a univerzity, ktoré sa zároveň zaslúžili aj o to, že postupne začali vznikať základy súčasných oficiálnych pravidiel. Do roku 1863 písali prvé verzie pravidiel práve študenti. Zároveň však treba povedať, že pravidlá sa medzi jednotlivými školami v mnohých bodoch líšili.

Rozmery ihriska sa rôznili v závislosti od zvoleného priestoru, pričom niekedy išlo o školský dvor obklopený múrmi, inokedy zas o rozľahlé priestranstvo ohraničené dvoma budovami.

Niekedy mali pre zmenu k dispozícii aj priestor tiahnuci sa priam donekonečna. Ako bránky mohli poslúžiť dva stromy alebo stĺpy v chodbe. Použiť sa, samozrejme, dali aj jednoduché dvere. Tak, ako sa to v roku 1681 stalo už v spomínanom londýnskom sídle Clarendon House.

Najkontroverznejšie pravidlo sa týkalo používania rúk a nôh. Ak totiž jeden tím prišiel na ihrisko druhého, vedel sa prispôbiť povrchu aj lopte. Najväčší problém predstavovalo nájstť zhodu v tom, či sa lopty možno dotýkať alebo ju nieť v rukách. A či je dovolené použiť končatiny na postrčenie, zastavenie alebo udretie protivníka. V niektorých zápasoch bolo dovolené súpera držať. To isté platilo aj o stiahnutí, kopaní pod kolená, ba dokonca aj o zrazení na zem pri zákroku. Žiadny z týchto „faulov“ sa netrestal.

Rovnako sa líšil aj počet hráčov. V niektorých školách mohli mať mužstvá od osemnásť do dvadsať hráčov. V Shrewsbury School neďaleko Birminghamu tvorilo mužstvá dvanásť hráčov. Zápas sa hral dovtedy, „kým jedno z mužstiev nedalo dva góly“. V lýceu Winchester School na pobreží neďaleko Southamptonu mohlo za jedno mužstvo nastúpiť až dvadsaťpäť hráčov.

Tu musíme spomenúť prípady Eton College, Harrow School a Charterhouse School, tradičných škôl určených pre elitných žiakov, ktoré vznikli neďaleko Londýna a platilo sa v nich školné. Práve v nich nastupovalo na každej strane jedenásť hráčov. Toto číslo pritom zrejme nebolo stanovené náhodou, ale na základe počtu študentov v jednotlivých izbách. Vtedy bolo úplne bežné, že chlapci z jednej izby vyzvali svojich susedov a do zápasu sa zapojili všetci.

Práve túto situáciu považujú niektorí historici za kľúčovú pri rozhodovaní o budúcej podobe futbalu. Pre-

čo? Pretože absolventi týchto akadémií, ktorí zažili zápasy s jedenástimi hráčmi na oboch stranách, sa neskôr stali športovými lídrami s obrovskými vplyvom v inštitúciách ako The Football Association, teda vo futbalovej asociácii. Bývalí študenti presadzovali počet jedenásť, pretože si uvedomovali, že práve vďaka nemu sa dá dosiahnuť dokonalá rovnováha medzi rozdelením hráčov na ihrisku a používaním útočných a obranných taktík.

V roku 1840 spísala skupina študentov z univerzity v Cambridgei prvé futbalové pravidlá. Ich cieľom bolo stanoviť pokyny na zápolenia medzi jednotlivými akademickými inštitúciami a odlíšiť tento šport od jeho bratranca menom ragby. V pravidlách sa pritom nachádzali aj niektoré kuriózne body, napríklad výmena strán po každom góle alebo to, že hráč mohol pri snahe zastaviť útok súpera chytiť loptu do rúk, pričom zároveň platilo, že pri pohybe vpred bolo dovolené narábať s loptou len nohami. Cambridgeské pravidlá vôbec nespomínajú dĺžku trvania zápasu ani počet hráčov v mužstve. Rovnako v nich nenájdete ani rozhodcov, brankárov alebo penalty.

V roku 1862 John Charles Thring, riaditeľ Uppingham School, pravidlá aktualizoval. Pridal niekoľko nezvyčajných bodov, napríklad zákaz kopáť do lopty, „kým sa nachádza vo vzduchu“. Neboli povolené ani zákroky zozadu a to vrátane kopania. O rok neskôr sa predstavitelia prvých anglických klubov stretli v istej londýnskej krčme a postarali sa tam o zakončenie prehistorickej fázy futbalu – táto pútavá hra sa dočkala